

תמורה כב

חטאות המתות הם רק חטאות פסולות

רש"י [המפרש] במעילה י: (ד"ה ולד) כתב דהא דולד חטאת תמורת חטאת ומתו בעליה מתות הוא בגלל שאי אפשר להתכפר בהם, ומבוי שיסוד דין של חטאות המתות הוא בגלל שהם חטאות פסולות. וכן מבוי בשטמ"ק (נזיר כז: ד"ה ואינו) וקר"א (שם בתד"ה ואינו) דאילו הבן היה יכול להתכפר בקרבן אביו לא היה בו דין של חטאת שמתו הבעלים כיון שעומד לכפרת הבן.

תמורות וולדות של חטאות המתות

ברש"י (כב. ד"ה ועושה) משמע דהא דחטאות המתות אינן עושות תמורה הוא משום שאינן עומדין לגופן או לדמיהן, וכן הוא להדיא במפרש במעילה (י: ד"ה ואינה).

והמקד"ד (קו"א סי' א' סק"א) נקט דכיון דחטאות המתות אינן עושין תמורה, כל שכן שלא מקדשים הולדות שלהם, וחילי' מהא דאיתא בבכורות (טו: טז.) בפסולי המוקדשין לאחר פדיון דעושין תמורה, ואפ"ה הולד שלהן חולין, דחשיב כולד צבי ואיל.

אמנם הקה"י (סי' ז) הק' עליו ממתני' לעיל (כ:): דולד תמורת אשם למיתה אזלא אליבא דר' אליעזר, אף שגם האם [תמורת האשם] ג"כ אזיל למיתה, וכן הק' ממש"כ הרמב"ם (פ"ד תמורה ה"ב) דולד תמורת חטאת ימות, אף שגם האם שלו היתה ולד חטאת דדינה למיתה.

והקה"י יצא לבאר דהא דולד תמורת חטאת מתקדש אינו משום שהוא 'ולד חטאת' אלא משום שהוא 'ולד תמורת' חטאת, והיינו שהחטאת הראשונה קדושה היא, וכל דאתי מחמתה ג"כ מתקדש.

תרתי לריעותא

דעת רש"י (כא: ד"ה תמות) דרבנן מודו הכא כיון דאיכא תרתי לריעותא, אבל התוס' (ד"ה ולד) סוברים דריבוי ריעותות מביאין לידי רעייה ולא לידי מיתה, והוכיחו כן מאבודת לילה.

וכבר כתב הברכת הזבח דרש"י תירץ קושיא זו, דהתם טעמא דלילה דלא חשיב אבודה כלל, כיון שאינו ראוי בין להקרבת גופו ובין להקרבת דמיו, אז אבידתו לא איכפ"ל בכלל. משא"כ בעיברה שנתה או בע"מ דראוי לדמיו, אז חשיב אבודה, ועכשיו שיש בו עוד פסול יחד עם האבודה, הו"ל תרת"ל ולמיתה אזלא.

ומבוי שנחלקו רש"י ותוס' בגדר אבודת לילה, לתו' הוא משום שכבר יש בו פסול נוסף, ולגבי חטאות המתות בעינן שהפסול והדין מיתה יהא מחמת האבודה דוקא, ואין ריעותא חל על ריעותא, ואילו לרש"י לא חשיב אבודה כיון דלא איכפ"ל כע"ע על אבידתו, שאין אדם מחפש אותו בלילה כיון שאינו ראוי להקרבה.

ובטעמא דרש"י של תרתי לריעותא, ביאר הגרי"ז (ד"ה ושאבדה) דלעולם גם רבנן מודו דסגי באבודה של שעת הפרשה להחשיבה אבודה, אלא דכיון שנמצאת קודם כפרה והרי איזה שירצה יקריב, זה מפקיע מינה תורת אבודה. והוכיח מדברי הרמ"ה לעיל (טו.) כצד השני, דהא דאינה מתה הוא משום ש'איזה שירצה מקריב', הא בלא"ה חשיבא אבודה, דסגי באבודה של שעת הפרשה. ולפ"ז בתרתי לריעותא, שאי אפשר להתכפר באבודה, להכי לא נתבטלה תורת אבודה של שעת הפרשה.

אמנם ילח"ע דלשון תרת"ל לא משמע כן, אלא משום שיש צירוף בין הריעותות. והגרי"ז (להלן כב:) הק' ע"ע מהמבוי התם דכוס עושה חבירו דחוי וכו', דכתב רש"י שהקרבן הולכת למיתה משום תרת"ל.

וצ"ל דלעולם אבודה בשעת הפרשה חשיב אבודה, אבל יש בו רק מקצת דיחוי, ולא נשלם הדיחוי אא"כ הוא דחוי גם בשעת כפרה. וכיון דאבודה בשעת הפרשה תורת דחוי עליו, אז אם מצטרף עמו ריעותא אחרת, נשלם הריעותא ואזיל למיתה.

והנה בדין כיפרו בעליה באחר, נראה דדין מיתה אינו משום הכפרה באחר מצ"ע, אלא דע"ז נדחה מהקרבנה. ומבוי כן להדיא בסוף שמעתין (כב.) במת אחד משעירי יוה"כ דמשום דיחוי לבד יש דין מיתה. [ודעת ראב"ש להלן דחטאת פסה"מ שנפדה וכיפרו בעלים באחר דמתה אע"ג שלא נאבדה כלל].

וכן מבוי ברש"י בכריתות (כז.) ד"ה בעלי חיים) שרצה להוכיח מכאן דבע"ז נדחים, ותיקף דהלכתא גמירי לה ואין למידין ממנה. ומבוי דעיקר דינו של כיפרו בעליה אינו בעצם משום שכיפרו באחר, אלא דעיקר הטעם הוא משום שנדחה, וההיכ"ת של דיחוי הוא בזה שכיפרו באחר.

והא דבעינן אבודה הוא דבלאו אבודה לא חשיב דיחוי, ולהכי י"ל שגם באבודה בשעת הפרשה יש כאן מקצת דיחוי, שהרי הפרשת השניה היתה מחמת העדר הראשונה, ונשלם הדיחוי אם הוי אבודה בשעת כפרה, או דהוי תרתי לריעותא.

עיברה שנתה וקרבן שנפסל בדיחוי

מבוי ברש"י (ד"ה אמר) דריש לקיש סובר דלא סגי בדיחוי לחוד לקבוע בה דין מיתה, ובזה הוא חולק על ריו"ח. אבל התוס' (ד"ה אמר) דק"ל כריש לקיש, וכוונת הגמ' דעיברה שנתה עדיף מדחוי משום שראויה בשאר קרבנות, ובע"מ עדיף מדחוי משום דחוי בעופות או משום דחוי לדמי [כן ביארו החק נתן והעול"ש], ולהכי אין בו פסול בדרגת דיחוי, ואין בו דין מיתה.

דעת רש"י (ד"ה אמר) דהא דמת אליבא דריו"ח הוא רק אחרי שנתכפר באחר. אבל השטמ"ק (אות י"ג) והגר"א בהגהותיו (ס"ק ג') נקטו שגם קודם שנתכפרו באחר חשיב חטאת המיתה. ונראה טעמם, כיון דדחוי גרוע טפי, תו ל"ב כפרת הבעלים, שהרי כבר נתבאר לעיל מדברי רש"י בכריתות (כז.) שיסוד דין כיפרו בעלים הוא שנדחת החטאת האחרת, ולהכי חשיב כלל דכל חטאת דחוייה מתה. לכן, אפשר להגיע לדיחוי של כיפרו אפילו בלי כיפרו, והיינו בדחויין ממש.

חמש' חטאות המתות

לא נתבאר להדיא בגמ' מהן חמש חטאות המתות, דלכא"פ הם רק ארבע: ולד חטאת, תמורת חטאת, מתו בעליה, עיברה שנתה, וכיפרו הבעלים. ורש"י לעיל (טו.) ד"ה אמר ר' שמעון) כתב שהחמישית היא עיברה שנתה, וזהו כשיטתו דלא קי"ל כריש לקיש, ולעולם עיברה שנתה מתה בעצמה אפי' אם לא כיפרו באחר. ולדעת ריש לקיש, י"ל שהרביעית היא כיפרו ועיברה שנתה, והחמישית היא כיפרו ונמצאת בע"מ.

וכן מבוי בתוס' במעילה (י: סד"ה ולד) שאחרי שחידשו דריבוי ריעותות מביאין לידי רעייה, הק' אמאי יש ה', ותימצו בזה"ל, דמכל מקום משכח ה' חטאות מתות בה' עניינים דאבודה תמות כשעיברה שנתה וכו' בשלא נמצאת עד לאחר כפרה, עכ"ל.

מח' הגרי"ז והחזו"א אם בעינן אבודה בשעת הפרשה

באבודת לילה, הק' הגמ' איך משכחת לה לפי חכמים, וצ"ע אמאי לא תירצו דאע"ג שהיתה אבודה בשעת כפרה, אבל כיון דלא היתה אבודה בשעת הפשה [שהפריש אחר בלילה], אינה מתה. והגרי"ז (ד"ה אבודה) הוכיח מזה דסגי באבודה בשעת כפרה לחוד, ול"ב אבודה בשעת הפרשה כלל.

אבל החזו"א (תמורה סי' לה סק"ד) הכריע דבעינן גם אבודה בשעת הפרשה, וחילי' מדברי התוס' בפסחים (צז: ד"ה כדרכי) דמפריש שתי חטאות לאחריות ונאבד אחד מהם דל"ה חטאת המתה כיון שהפרשה היתה לאחריות ולא מחמת אבידה. ולהכי מאד נתקשה בסוגין, ודן לומר דהכא איגלאי דכולה אבידה אריכתא, או י"ל שזה גופא התירוץ השני של הגמ'.
הגמ'.

אבודה ולא גנובה

כתב הרמב"ם (פ"ד פסה"מ ה"ט), וז"ל, היתה גנובה או גזולה בשעת כפרה ואחר כך חזרה, אינה מתה אלא תרעה, לא שמעו ממשה רבינו אלא אבודה, עכ"ל, ומבוי' מדבריו שהחילוק הזה אינו מסברא, אלא שכך נאמרה ההלכה, וכן מבוי' ברגמ"ה דאבודה גמירי.

וילה"ס מהו גדר המיעוט, שיש לומר שאין שום הבדל בגדר ומהות הפסול בין אבודה ובין גנובה, אכתי ההלכה נאמרה באבודה ולא בגנובה, או י"ל דבגונה אין בה את הדיחוי של אבודה, ולהכי ממילא שלא שייך בה דין מיתה.

אבודה בכוס

הקי' העול"ש דאולי מייירי שלא היתה אבודה בשעת הפרשה, ולהכי בעינן שתהא אבודה בשעת כפרה כדי שתהא בה דין מיתה. ומזה הוכיח דלכו"ע לא סגי שהיתה אבודה בשעת כפרה לבד, ובעינן נמי אבודה בשעת הפרשה, וכיון דבין כך היתה אבודה בשעת כפרה, תו לא איכפ"ל שהתא אבודה בשעת כפרה, וכדעת החזו"א, וקשה ע"ד הגרי"ז.

ותירץ הגרי"ז (ד"ה בעי ר"פ) דהיכא שלא היתה אבודה בשעת הפרשה ורק בשעת כפרה, לא אמרינן כל העומד לזרוק כזרוק דמי, שהרי דוקא הכפרה עצמה מדחה אותה, ואין להתחשב עם הכפרה קודם שבאמת נתכפרה, וכל מה שיש לדון דכל העומד לזרוק כזרוק הוא דוקא היכא שהיתה אבודה גם משעת הפרשה דכבר חשיב אבודה, אלא שאם נמצאת קודם בטל ממנה שם אבודה, ולהכי סגי שהיתה אבודה בשעת הכוס.

ויסוד הדבר הוא מה שביאר הגרי"ז בדברי התוס' בב"ק (עז. ד"ה פרה - הראשון) דכל העומד לזרוק כזרוק אינו מחדש דינים, ומהני רק היכא שכבר יש ההתחלה של הדין שילא חסר' את הסוף, ולהכי אם בעינן שיתחדש הריעותא ע"י זריקה פשיטא דלא מהני, ורק אם בא לגמור הריעותא של שעת הפרשה וכנ"ל.

קיבל דמה בשתי כוסות

רש"י (ד"ה אליבא) פירש דדנו אם החטאת הולכת למיתה משום הפסול בדם, ועיקר הסברא בזה פשוטה לגמ', דלהכי אמרו דלמ"ד כוס עושה חבירו דחוי החטאת הולכת למיתה, ורק הסתפקו אם למ"ד כוס עושה חבירו שיריים ג"כ מודה הכא, והגרי"א (ס"ק ד) כבר העיר בזה.

והגרי"א פירש דנידון הגמ' הוא לגבי הכוס עצמו, שנמצא לאחר זריקת הכוס הראשון האם כשר לזריקה, אבל החטאת ודאי כשרה, וכן נראה להדיא מדברי השטמ"ק (אות י'). ולפ"ז הנידון של הגמ' אינה שייכת כלל להא דחטאות המתות, אלא לעיקר דין כוס עושה חבירו שיריים אם בעינן שיהא אפשר לזרוק כדי שיהא שיירים.

ובעיקר פרש"י, י"ל שהדם הוא הקרבן, ולהכי דין 'מת' על כוס אחד של דם יכול לפסול כל הקרבן, וכע"ז בזבחים (פב). דדם חטאת שהובא בפנים פוסל גם שאר הכוסות, והגמ' דנה שגם אם יצא כוס אחד שיפסול כל הכוסות, ומבוי' דפסול של כוס אחד של דם יכול להשתייך לכל הדם של הקרבן, ולא רק זריקת כוס אחד חשיבא כזריקה של כל הקרבן, אלא ה"ה חלות פסול שיש בכוס אחד של דם שייך לכל הקרבן.